

CÜNEYD BEY

CÜNEYD BEY

(ö. 829/1426)

İzmir beyi olarak da bilinen
son Aydınöğlu beyi.

Aydinoğulları'na mensup olduğu tahmin edilen Fâtiĥ İbrâĥim Bey'in oğludur. Babasının Aydın Beyi Mehmed'in oğlu, Bodemya (Bademiye) Emiri Bahadır İbrâĥim Bey ile aynı kişi olup olmadığı tartışmalıdır (Zachariadou, s. 83). Bizans tarihçisi Dukas, Cüneyd'in babasını Karasubaşı adıyla anarak onun Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlılar'a bağlı İzmir subaşı olduğunu yazar (*Bizans Tarihi*, s. 49). Osmanlı kaynaklarında da kendisinden İzmiroğlu şeklinde bahsedilmektedir. Tarih sahnesine çıkışı Timur'un Anadolu'yu terketmesiyle başlar.

Timur Ankara Savaşı'ndan sonra Aydın-ili'ni İsâ Bey'in oğulları Mûsâ (Dukas'ta Eses [İsâ] Bey, s. 48) ile II. Umur Bey'e verince Cüneyd ve İzmir subaşı olarak bilinen kardeşi Kara Hasan hak iddiasıyla harekete geçip İzmir ve Ayasuluk'a hâkim oldular. Cüneyd Mûsâ'yı Balyambolu'da ortadan kaldırdığı gibi Osmanoğulları arasındaki taht mücadeleleri sırasında da mevkiini sağlamlaştırmak istedi. Rumeli'de bulunan Süleyman Çelebi ile iyi münasebetler kurdu, bağlılığını bildirerek Aydın yöresini onun adına idare edeceğine söz verdi. Bu arada Menteşe Beyi İlyas'ın yanına kaçıan II. Umur Bey onunla birlikte Ayasuluk üzerine yürüdü. Kara Hasan esir alınarak Marmaris Kalesi'ne kapatıldı. Dukas ise esir alınıp hapsedilen kişinin Cüneyd'in

babası Karasubaşı olduğunu, İzmir'de bulunan Cüneyd'in babasının yardımına gelemediğini belirtir (*Bizans Tarihi*, s. 49-50). Bu mücadeleler sırasında Batı Anadolu'da kardeşi Süleyman'ın nüfuzunu kırmak isteyen Çelebi Mehmed Cüneyd'e karşı İlyas ve Umur beyleri destekledi. Süleyman Çelebi ise Cüneyd'i korumak için 1405 yazında Ayasuluk'a karşı harekete geçmeye hazırlandı. Ancak kardeşini kurtarmayı başaran Cüneyd Ayasuluk üzerine yürüyerek Umur'u burada sıkıştırdı. Dukas'a göre Cüneyd Umur Bey'le anlaştı, Süleyman Çelebi'ye bağlılıktan vazgeçeceğine dair yemin etti ve kızı ile evlenip onunla akrabalık kurdu. Ardından Umur Bey ile birlikte Aydın beyliği topraklarını dolaştı, Menderes nehri civarında Gediz irmağına kadar olan yerleri ele geçirdi, Alaşehir, Salihli ve Nif'i (Kemalpaşa) aldı. 1405-1406 kışında Umur Bey'in ani ölümlü üzerine de Aydın beyliğine hâkim oldu.

Cüneyd'in istiklâlini ilân etmesi Süleyman Çelebi ile aralarının açılmasına sebep oldu; hatta Cüneyd ona karşı Germiyan ve Karaman beyleriyle anlaşma yaptı, fakat müttefikleri tarafından terkedilince Süleyman Çelebi'ye boyun eğdi. Süleyman Çelebi tarafından memleketinden uzaklaştırılıp Ohri sancak beyliğine tayin edildikten sonra iç karışıklıklardan istifade ederek memleketine döndü ve beyliğini tekrar ele geçirdi. Ancak Mûsâ Çelebi'yi bertaraf eden Çelebi Mehmed, onunla iç birliği yapmış olan Cüneyd'in üzerine yürüyerek İzmir'i aldı; kendisine itaat etmek mecburiyetinde kalan Cüneyd'i Niğbolu sancak beyliğine tayin ederek memleketinden uzaklaştırdı (1414-1415). Cüneyd burada da boş durmadı, Eflak'ta ortaya çıkan Düzmece Mustafa hadisesine karıştı (1419), fakat Çelebi Mehmed'in takibatına uğrayınca Mustafa ile Selânik'e kaçtı. Ancak kendisini himaye eden şehrin Bizans valisi, Çelebi Mehmed ile anlaşan Bizans imparatorunun emriyle onu İstanbul'a sevketti ve Cüneyd burada bir manastıra kapatıldı.

Çelebi Mehmed'in vefatından sonra, Bizans imparatoru tarafından II. Murad'a karşı taht iddaciısı olarak ortaya atılan Düzmece Mustafa ile birlikte tekrar harekete geçen Cüneyd, II. Murad'ın yeniden eski beyliğine getirileceği yolundaki vaadleri üzerine Mustafa'dan ayrıldı ve İzmir'e döndü. Ardından Ayasuluk'u

ele geçirip Aydınöğlu Mustafa Bey'i öldürdükten sonra etrafına müttefik toplamaya başladı. Onun Aydın-ili'ne hâkim olması, Anadolu beylerini tahrik etmesi, ayrıca Venedik ile münasebet kurmaya çalışması II. Murad'ı oldukça endişelendirdi. Bu durum karşısında Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey kumandasındaki bir kuvveti Cüneyd'in üzerine gönderdi. Bu harekât sırasında oğlu Kurd Hasan'ın Akhisar yakınlarında Osmanlı kuvvetlerine mağlûp olup esir düşmesi üzerine Sisam adası karşısındaki İpsili'ye çekilen Cüneyd, Karamanoğlu'ndan beklediği yardımın gelmemesi ve Osmanlılar'la müttefik olarak hareket eden Cenevizliler tarafından denizden albulka altına alınması sebebiyle teslim olmak zorunda kaldı, bir süre sonra da bütün soyu soppu ile birlikte yok edildi (1426).

Hayatı oldukça maceralı geçen Cüneyd'in İzmir ve Tire'de bazı hayratının bulunduğu vakıf tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca adına basılmış gümüş sikkeler de mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *TD*, nr. 8, s. 9; nr. 166, vr. 386^b; TK, *TD*, nr. 571, vr. 7^a; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 48, 49-54, 58, 62-81, 85-118; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 96-98, 107-109; Oruç b. Âdil, *Tevâriĥ-i Âl-i Osmân*, s. 46-48; Neşrî, *Cihannümâ* (Taeschner), I, 149, 150, 155-156; İsmâil Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukîyye*, Kostantiniye 1309, s. 130; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 115-118; Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s. 64-83; Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice 1983, s. 83-89; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. O. şaik Gökyay), Ankara 1986, s. 94-99, 102; J. H. Mordtmann, "Cüneyd", *İA*, III, 239-240; I. Melikoff, "Djunayd", *EI*² (İng.), II, 599.

FERİDUN EMECEN

CÜNEYD el-MÜRRI

(جنید المرری)

Cüneyd b. Abdırrahmân el-Mürri
(ö. 116/734)Emevîler devri
vali ve kumandanlarından.

Kays kabilesinin Mürre kolunun reislerinden olup Emevî Halifesi II. Yezîd devrinde (720-723) Irak genel valisi Ömer b. Hübeyre tarafından Sind ve Mülтан valiliğine tayin edildi (105/723). Hişâm halife olunca Irak umumi valiliğine getirilen Hâlid b. Abdullah el-Kasrî zamanında Cüneyd'in valiliği devam etti. Ha-

Karasubaşı
Cüneyd Bey'in
825 (1422)
tarihli
gümüş sikkesi
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1327)

life Ömer b. Abdülazîz, fethedilen bölgelerin hükümdarlarına İslâmiyet'i kabul etmeleri halinde ülkelerinin başında kalabileceklerini bildirmişti. Bölgenin hükümdarlarından Cüşebe (Cüşebe) b. Zâhir müslüman olmuş ve hükümdarlığı tasdik edilmişti. Cüneyd İndus nehri sahiline vardığı zaman Cüşebe kendisinin müslüman olduğunu bildirerek onun nehri geçmesine engel odu. Bunun üzerine Cüneyd Cüşebe ile anlaştı. Fakat Cüşebe daha sonra irtidat edince Cüneyd onun üzerine yürüdü ve yapılan savaşta kendisini öldürdü. İkinci rivayette ise Cüneyd'in Cüşebe'yi yapmadığı bir şeyle itham etmesi üzerine aralarında savaş çıktığı ve Cüşebe'nin esir alınarak öldürüldüğü ifade edilmektedir. Cüneyd'in bu sert tutumu karşısında Cüşebe'nin kardeşi (veya oğlu) Sasa Irak'a gidip uğradıkları haksızlıkları anlatmak istediysede Cüneyd çeşitli hilelerle onu da ele geçirerek idam ettirdi.

Cüneyd b. Abdurrahman 110 (728-29) yılına kadar devam eden valiliği sırasında bazı akınlarda bulundu. Önce Kirec üzerine yürüyerek bu şehri ele geçirdi. Daha sonra Mermez, Mendel ve Dehneç şehirlerini fethederek buralara âmiller tayin etti. Bu başarılarından sonra bir kısım askerî birlikler güneyde Gucerât'a, diğer bir birlik ise Orta Hindistan'daki Malva platosuna kadar ilerlemiştir.

Halife Ömer b. Abdülazîz'in mevâlî*ye karşı âdil tutumu onun ölümüyle terkedilince Mâverâünnehir'de birbiri arkasından isyanlar çıkmaya başladı. Horasan Valisi Eşres b. Abdullah es-Sülemî, Türgiş hakanının da âsileri desteklemesi üzerine çok zor durumda kaldı. Hatta hakan karşısında birkaç defa yenilgiye uğradı. Bunun üzerine Halife Hişâm, Sind valiliğinden ayrılmış olan Cüneyd'i Eşres'e yardıma gönderdi. Beraberinde 500 Suriyeli süvari ile Horasan'a giden Cüneyd, Buhara önlerinde hakanla mücadele eden Eşres'in yardımına koştu. Takviye kuvvetlerinin gelmesi üzerine hakan geri çekilmek zorunda kaldı ve Buhara Türk tehdidinden kurtarılmış oldu (729).

Başarısızlıkları sebebiyle Eşres Horasan valiliğinden alınarak onun yerine Cüneyd tayin edildi. 111 (729-30) yılında Beykend yakınlarında Türkler'le karşılaşan Cüneyd onları mağlûp ederek ilk başarısını kazanmış, hatta Taberî'ye göre Türk hakanının kardeşinin oğlunu, Belâzürî'ye göre ise hakanın oğlunu esir al-

mıştır. Yeni vali 112 (730) yılını her tarafta görülen isyanları bastırmakla geçirdi. Aynı yıl içinde Semerkant Türgiş hakanı tarafından muhasara edildi. Buradaki garnizon kumandanı Sevre b. Hür çok kötü durumda olduğu için Cüneyd'den yardım istedi. Kuvvetlerinin büyük bir kısmını çeşitli yerlerde çıkan isyanları bastırmaya gönderdiği için valinin yanında yeterli sayıda asker yoktu. Cüneyd kumandanlarının uyarılarına rağmen Sevre'ye yardım için hareket ederek Kiş üzerinden Semerkant'a yöneldi. Yolda, su kuyularının tahrip edilmesi sebebiyle çok sıkıntı çekti. Semerkant'a yaklaştığı sırada da ansızın hakanın hücumuna uğradı. Yardım isteme sırası bu defa Cüneyd'e gelmişti. Sevre Semerkant'ta çok az bir kuvvet bırakarak Cüneyd'in yardımına koştu. Türkler savaş alanındaki çalılıkları ateşlemek suretiyle Sevre'nin birliklerinin büyük bir kısmını yok ettiler. Türkler'in Sevre ile mücadelesinden istifade eden Cüneyd, Semerkant'a girmeye muvaffak oldu. Bu muharebede Nasr b. Seyyâr ve mevâlînin gayretleri Arap ordusunu perişan olmaktan kurtarmıştı. Semerkant'ın yeniden muhasarasında bir başarı kazanılmayacağını anlayan Türkler bu defa Buhara üzerine yürüyerek orada bulunan Katan b. Kuteybe'yi kuşatma altına aldılar. Bunun üzerine Cüneyd Semerkant'tan ayrılarak Buhara'nın yardımına koştu. Ramazan 113 (Kasım 731) tarihinde Buhara'ya varan Cüneyd hakanı çekilmeye mecbur etti.

Cüneyd Sind ve Horasan valiliği sırasında Çin ile askerî ve siyasi münasebetlere girişti. Hindistan'da bulunduğu devrede Oğuzlar'ın ülkesine kuvvet göndererek bir şehir ve kaleyi fethetti. Horasan valiliğinin son yılında da (115/733) Çin'e bir elçi heyeti gönderdi. Heyet başkanının Mo-se-lan Tarkan adında bir Türk olduğu ifade edilmektedir. Bu elçi heyetinin ne maksatla Çin'e gönderildiği ve nasıl bir sonuç aldığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Cüneyd b. Abdurrahman Yezîd b. Mühelleb'in kızı Fâzıla ile evlenince 116 (734) yılı başlarında Horasan valiliğinden azledildi ve kısa bir süre sonra da Merv'de vefat etti. Emevîler devrinin büyük kumandanlarından biri olan Cüneyd'in Türgiş Kağanlığı'nın kuvvetlendiği bir dönemde Mâverâünnehir'de İslâm hâkimiyetini devam ettirmesi onun idarî ve askerî kabiliyetini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 316, 317; Belâzürî, *Fütah* (Fayda), s. 625, 626, 643-645; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 1527-1565, 1647; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 589, 590; V, 54, 135, 156-158, 165-170; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1395/1975, XXI, 309-310; L. Caetani, *Chronographia Islamica*, Paris 1912 (h. 105, 107, 110-116. yıllar); H. A. R. Gibb, *Orta Asya'da Arap Fütuhâtı* (trc. M. Hakkı), İstanbul 1930, s. 60-64; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 218-219, 242; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 22-23; Barthold, *Türkistan* (1990), s. 206, 548; Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, DiA Ktp., nr. 10.577, s. 90-94; K. V. Zetterstéen, "Cüneyd", *IA*, III, 240-241; L. Vecchia Vaglieri, "al-Djunayd b. 'Abdallâh", *El*² (Fr.), II, 615-616.

HAKKI DURSUN YILDIZ

CÜNEYD-İ SAFEVİ

(جنید صفوی)

(ö. 864/1460)

Safeviyye tarikatının
bir devlete dönüşmesinde
büyük payı olan kişi.

Babası, Safeviyye tarikatının kurucusu olan Şeyh Safiyüddîn-i Erdebilî'nin oğlu Sadreddin Müsâ'nın torunlarından Şeyh Şah İakabıyla anılan İbrâhim'dir. Zamanında büyük şöhret kazanan dedesi Hoca Ali'nin ölümü (1429) üzerine babası İbrâhim tarikatın başına geçti. Babasının 1447'de ölümünden sonra onun yerine geçen amcası Câfer ile kendi aşırı fikirleri yüzünden araları açıldı. Cüneyd, kendisine körükörüne inanan ve ibadet eden müridlerine güvenerek bir dünya egemenliği ve hükümet kurma sevdasına kapılmıştı. Ancak amcası Câfer, müridlerin büyük bir bölümü tarafından şehliğe getirildiği halde böyle bir devlet kurma düşüncesinde değildi. Cüneyd, özellikle tarikatın Şiileşmesi sonucunda her gün artan taraftarlarından faydalandı. Onun bu şekilde kuvvetlenmesi Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ı (1437-1468) korkuttu. Ancak çok tutulan bir din adamına karşı kuvvet kullanmayı doğru bulmadı, kızını oğluna verdiği Şeyh Câfer'e bir mektup yazarak onun uzaklaştırılmasını istedi. Cüneyd, amcası ve Karakoyunlu hükümdarının tehdidi karşısında Erdebil'i terketmek zorunda kaldı. Osmanlı hükümdarlarının Safevî şeyhlerine öteden beri hediye göndermelerini de göz önünde bulundurarak önce Anadolu'ya gitmeyi tercih etti. Onun bu tercihinde, daha önceleri tarikat hesabına çalışan kimselerin Anadolu'ya gönderilmiş olması önemli rol oynamıştı. O sırada Tebriz